

ENTREVISTA

Entrevista amb Mary Kaldor, experta en estudis de guerra, pau i seguretat

Sabina Puig i Eugènia Riera

Institut Català Internacional per la Pau

Mary Kaldor és catedràtica de Governança Global a la London School of Economics, on dirigeix el programa sobre Societat Civil i Seguretat Humana. Autora de nombroses publicacions, Kaldor és un referent en els estudis sobre guerra, pau i seguretat. Va ser pionera en desenvolupar el concepte de “noves guerres”, un tipus de violència persistent que va més enllà de la confrontació armada entre dos bàndols. En aquesta entrevista abordem els reptes que suposen per a la construcció de pau aquestes “noves guerres” i les situacions d’extrema violència fora de conflictes armats clàssics, en països com Mèxic o Colòmbia.

En la seva opinió, quines són les qüestions que més preocupen pel que fa a la pau i la seguretat a nivell internacional? Quins són els reptes i les regions que actualment mereixen una atenció especial?

Bona pregunta. Jo diria que estem veient tres tipus de guerres diferents, tot i que crec que s’estan fusionant. Una és el que jo anomeno *nova guerra*, un tipus de violència persistent. Tenim tendència a pensar que les guerres són contestes polítiques profundament arrelades entre dos bàndols que acaben amb guanyadors i perdedors. Però, en les noves guerres, el que veiem és que els diversos grups armats, o bandes criminals, estan més interessats en allò que poden aprofitar de la violència en lloc de pensar en si guanyen o perden. Jo diria que Mèxic i Veneçuela són escenaris d’aquestes noves guerres. I Colòmbia, també: el que va començar com una guerra civil clàssica ha esdevingut una nova guerra. En el cas de Mèxic, els beneficis dels grups armats són

principalment econòmics, però en altres indrets els actors també se n'aprofiten políticament, perquè la por que imposen és un via per construir ideologies extremistes i ideologies ètniques o religioses. En altres paraules, és un tipus de violència que es reproduïx a si mateixa i és molt difícil acabar amb ella. Aquest tipus de guerra és un problema molt greu, perquè és molt perillós. I ho estem veient a molts territoris d'Amèrica Llatina, de l'Orient Mitjà, d'Àfrica i d'Àsia. És més aviat una circumstància social que s'està estenent.

I els altres dos tipus?

D'una banda, continuem assistint als vells conflictes geopolítics entre les grans potències: els EUA, Rússia i la Xina. Jo diria que aquestes guerres són, d'alguna manera, conflictes imaginaris; no volen acabar en un enfrontament perquè qualsevol conflicte d'aquest tipus seria letal per a la humanitat. Però sí que exigeixen una tensió constant —que jo crec que és molt perillosa—, com veiem ara a Ucraïna. I, en tercer lloc, tindríem aquesta horrible campanya de drons que duen a terme els Estats Units. Aquest país continua fent la guerra contra el terrorisme, que pren forma de campanya a llarga distància i arreu del món en nom de la qual assassinen persones i contribueixen a un caos violent. Penso que, en realitat, el problema és que tots tres tipus de guerres, els tres fenòmens, es retroalimenten mútuament.

Aquestes noves guerres, inclosos els episodis i actes extremadament violents en contextos no bèl·lics, continuen estant molt infrarepresentades en l'agenda global per la pau i la seguretat. Per què creu que passa?

Creo que és pel que jo anomenaria *velles interpretacions* del que significa la guerra. Per a moltes persones, la guerra és un fenomen legítim entre dos grups polítics que no poden resoldre les seves diferències pacíficament. D'altra banda, segons el dret internacional, hi ha formes de legitimar una guerra, per exemple, quan es declara en legítima defensa. De manera que és com si tinguéssim una idea del que és la guerra, i tot el que no s'ajusti a aquesta idea queda exclòs. A llocs com Síria o els Balcans, el que està passant és molt semblant al que veiem a Mèxic o a Veneçuela, però s'emmarca en termes polítics i és per això que sí que ho considerem una guerra, a diferència del que passa a

Mèxic i Veneçuela. Crec que suposa un problema bastant important pel que fa a la construcció de pau, perquè si pensem que la majoria dels que generen violència són grups criminals, les negociacions —tot i que, de vegades, poden ser necessàries— poden ajudar a reforçar aquests grups. El cas és que la construcció de pau tradicional se centra en la mediació i la negociació, però necessitem aplicar altres enfocaments. De vegades cal negociar fins i tot amb les bandes criminals. Tot i això, hem de reflexionar profundament sobre què implica aquesta negociació i com la vinculem a altres tipus d'enfocaments per a la construcció de pau.

“Mèxic, Veneçuela i Colòmbia són escenaris del que jo anomeno “noves guerres”. La violència es reproduïx a si mateixa i és molt difícil eradicarla”

Quines estratègies o pràctiques de construcció de pau serien transformadores a l'hora de tractar amb aquest tipus de violència?

La clau sempre és instaurar l'autoritat política legítima, és a dir, municipalitats, regions o estats en què la població confiï. Per tant, la pregunta és: de quina manera construïm la legitimitat política? I aquí cal incloure diversos elements. En primer lloc, crec que el paper de la societat civil és absolutament important. De nou, en bona part de la literatura sobre la construcció de pau, la societat civil no s'identifica com una força política. Tanmateix, la ciutadania que rebutja la violència i repudia la criminalitat és un motor absolutament central en la construcció de la legitimitat política. En general es tendeix a equiparar la societat civil només en el sentit d'ONG i en la meua recerca nosaltres parlem de civisme, perquè això inclou una ciutadania compromesa, un funcionariat, un professorat, una justícia i un cos de policia honestos, i també autoritats locals que gestionen serveis públics. Quan parlem de societat civil ens referim a tot aquest tipus de persones. En el cas de Síria, hi ha exemples molt interessants sobre el paper de la societat civil en les converses formals. L'Organització de les Nacions Unides va crear un Consell Consultiu de Dones i una sala amb

representants de la societat civil per reunir totes les parts però això no s'ha traslladat en les converses a nivell polític. Aquest exemple ha estat molt important per agrupar la societat civil de diferents parts de Síria i ha ajudat a augmentar la legitimitat dels activistes sobre el terreny.

En segon lloc, tenim la mediació, que no necessàriament ha de tractar el futur en termes polítics. La mediació té a veure amb aspectes molt concrets, com ara la seguretat d'un barri o l'aixecament d'un setge, i ha d'actuar a tots els nivells i ser molt inclusiva. Per tant, l'enfocament clàssic de la construcció de pau centrada en la mediació política de dalt a baix és inadequat i de vegades, fins i tot, contraproductiu.

“L'enfocament clàssic de la construcció de pau centrada en la mediació política de dalt a baix és inadequat i de vegades, fins i tot, contraproductiu”

En tercer lloc, l'estat de dret i els mecanismes jurídics són absolutament crucials. Sovint, per a les persones encarregades de la construcció de pau, la justícia queda relegada a un segon pla. Amb freqüència pensen que cal absoldre els diferents actors violents perquè l'única manera d'arribar a uns acords de pau és acceptar que aquests actors violents sàpiguen que no seran empresonats ni se'ls jutjarà. Però si no abordem les violacions dels drets humans que han comès, si no tractem la seva conducta delictiva, mai no podrem resoldre el problema.

Finalment, cal parlar de les qüestions econòmiques. Si analitzem les causes econòmiques d'aquests tipus de conflictes, veurem que estan molt relacionades amb les polítiques econòmiques neoliberals. Els conflictes esclaten amb situacions d'atur i desigualtat extremes, i en cultures on les persones s'enriqueixen quan formen part d'un govern. Per tant, cal tractar tots aquests aspectes per crear unes condicions de vida legítimes i evitar, així, que les persones abracin la delinqüència.

Ha parlat sobre la importància de la justícia. Els mecanismes de dret internacional establerts per mantenir la seguretat i la pau no han evolucionat darrerament. Quins són els reptes que, en aquest sentit, cal superar per fer front a aquest tipus de violència?

Ara disposem d'òrgans competents que promouen el dret internacional, a més de diferents grups que han reforçat aquesta matèria de diverses maneres. Si prenem l'exemple dels Estats Units, aquest país ha diluït enormement el significat de *defensa pròpia* per justificar la guerra contra el terrorisme com una guerra legítima. Quan van succeir els atemptats de l'11 de setembre, moltes persones –i jo mateixa– vam dir que es tractava d'un crim, no d'una guerra. I si ho definim com un crim, hem d'abordar els fets de manera intel·ligent i aplicar la vigilància adequada, en lloc de desplegar operacions militars. Però els estatunidencs van escollir tractar aquests fets com un atac per part d'un Estat estranger i van adduir que la seva intervenció a l'Afganistan era en defensa pròpia. Posteriorment el conflicte es va estendre a l'Iraq i contra actors no estatals (Al-Qaeda, l'ISIS, Boko Haram). I això és el que els ha permès tractar com una guerra el que són assassinats selectius. D'una manera semblant, Putin va tensar el dret internacional quan parlava del dret d'intervenció per defensar els russos en indrets com Abkhàzia o l'Est d'Ucraïna. S'està debilitant enormement el dret internacional i no hi ha un consens global sobre la qüestió. Al mateix temps, s'han fet nous desenvolupaments, per exemple, en l'àrea dels drets humans.

“No hi ha un consens global pel què fa al dret internacional i aquest s'està debilitant enormement”

Els drets humans desafien la legalitat de la guerra per si mateixa perquè la guerra representa una violació dels drets humans, i és vital que reforcem les lleis internacionals sobre els drets humans. També disposem de les lleis de pau, i és que hem celebrat literalment centenars d'acords de pau i aquests documents constitueixen el dret internacional. I, per descomptat, cal no oblidar la responsabilitat que tenim de

protegir el desenvolupament de la intervenció humanitària.

Pel que fa al llenguatge, alguns acadèmics defineixen la violència a Mèxic com un conflicte armat d'àmbit no internacional. Està d'acord amb aquesta definició? Creu que cal aprofundir en la concepció del que vol dir un conflicte armat?

Aquesta és una qüestió molt complexa. Si comencem a definir la violència armada com a guerra, els criminals poden argumentar que són soldats, en lloc de criminals o actors legítims. D'altra banda, com a avantatge podem dir que en el marc del dret internacional humanitari, si s'autoproclamen soldats, haurien de respectar les normes en virtut de les quals no poden matar ni violar la població civil, incloses les dones i els menors.

“La guerra tant a Síria com a Mèxic és una condició social; cal modificar-ne els factors estructurals i un punt de partida ha de ser la seguretat humana”

Molts governs tenen tendència a emprar mecanismes altament militaritzats per donar resposta a les diferents violències criminals que posen en risc els drets humans. En quines circumstàncies limitaria l'ús de la força militar?

Jo he defensat amb molta vehemència que els cossos militars han d'operar en el marc de la seguretat de la població. Tot i que la força militar pot ser necessària per defensar la població o per donar suport a un acord de pau, la seva finalitat sempre ha de ser protegir les persones en lloc d'eliminar els enemics, perquè la seva tasca principal és protegir la ciutadania. En aquest sentit, hi ha determinades circumstàncies en les quals les forces armades poden ser necessàries per protegir la població, per exemple, en casos de genocidi o de violacions massives dels drets humans. És clar que Ucraïna necessita un exèrcit per defensar-se contra la invasió armada, però defensar-se és molt diferent d'atacar. Per tant, les forces armades sempre han de tenir un paper de caràcter defensiu i protector.

Hi ha prou voluntat política per transformar els conflictes i erradicar la violència crònica?

Tant si és un tipus de violència com la veiem a Síria o com la que es viu a Mèxic, la guerra és el que jo anomeno una *condició social*. Es reproduïx per si mateixa i la qüestió radica en intentar modificar-ne els factors estructurals. Tenim diferents possibilitats de fer-ho i un punt de partida és la seguretat humana, la qual té en compte la seguretat de les persones i les comunitats més que els estats i les fronteres. L'objectiu fonamental sempre és reduir la violència i no pas derrotar l'enemic. El repte és global —perquè les xarxes internacionals (per exemple, la indústria d'armaments i els beneficis del petroli i el gas) donen suport a governs— i també local. Per tant, necessitem fer reformes en diferents àmbits, cosa que és molt difícil, i també cal que els actors externs multilaterals (l'ONU, la UE) reconeguin la importància que té abordar la violència estructural.

[Aquesta entrevista es va realitzar el mes de febrer, abans de la invasió russa a Ucraïna]